

ràdio andorra – hotel rosaleda

diferències íntimes

Hi ha tres grans constructors en la història contemporània: **Rafael Guastavino**, **Alexandre Gustave Eiffel** i **Eugène Freyssinet**.¹ Tots tres van dominar les possibilitats estructurals i expressives d'un sol material, respectivament: **la ceràmica**, **l'acer** i **el formigó armat i pretesat**.

Auditori Baird del Museu d'Història Natural de Washington de Guastavino (1923). El pont de Maria Pia en Oporto d'Eiffel (1877) i el pont de Boutiron sur d'Allier de Freyssinet (1912) del que l'enginyer José Antonio Fernández Ordoñez va dir: *¡para mi es el más maravilloso puente de hormigón que jamás haya levantado la mano del hombre sobre la faz de la tierra!* (Lo ligero y lo barroco en la ingeniería de los años treinta, 1983).

¹ Devem aquesta reflexió a Salvador Tarragó recollida a "Consideracions sobre l'obra catalana de Guastavino" a *Guastavino & Co. (1885-1962)*, Barcelona, 2002.

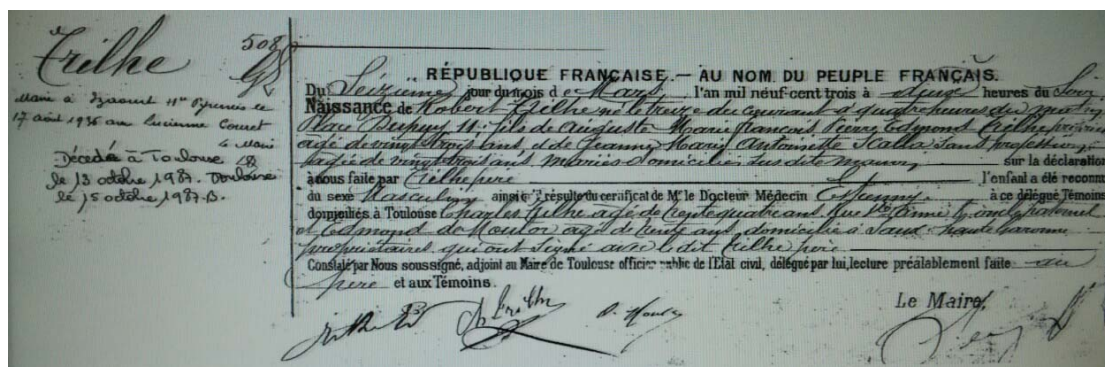

ràdio andorra – hotel rosaleda

diferències íntimes

Entre finals del segle XIX i primer terç del segle XX les closques ceràmiques com les de **Guastavino** eren una solució ràpida i econòmica per cobrir els grans espais de la societat del canvi de segle. Ara bé, la seva posta en obra manual l'anirà relegant davant la industrialització que oferien el ferro i el formigó armat. Aquest canvi de tendència va quedar perfectament registrat en la nostra arquitectura a través de dos edificis singulars: **Ràdio Andorra** i l'hotel **Rosaleda**. Ambdós formen part del que hem anomenat arquitectura del granit pel protagonisme que pren aquesta pedra en l'aspecte exterior dels edificis. Però aquí acaben les semblances, ja que interiorment no tenen res a veure. De fet, si classifiquéssim els edificis pel material dominant en la totalitat de la construcció aquests dos formarien part de llistats ben diferenciats: un de ceràmica i l'altre del formigó. Això ens fa veure que l'arquitectura és molt més complexa que les classificacions per estils que sovint descobrim errades quan aprofundim en el coneixement de construccions concretes.

L'edifici de **Ràdio Andorra** bastit entre 1937 i 1939 per l'arquitecte occità Robert Trilhe va emprar a fons el formigó armat tant en forjats com en pilars i jàsseres, mentre que l'**hotel Rosaleda**, aixecat entre 1941 i 19432 per l'arquitecte català **Adolf Florensa**, va continuar amb la tecnologia de la rajola del llevat espanyol. La procedència geogràfica ambdós arquitectes no és sobrer, ans al contrari, és determinant en la tria de la tècnica constructiva que empraran.

² Aquestes dates corresponen a la construcció del volum principal ja que, l'edifici no va deixar de créixer fins als anys seixanta del segle passat amb diferents ampliacions i modificacions com recollim en la memòria del projecte de *Conservació, rehabilitació i interpretació de Ràdio Andorra* (2015) que trobareu en la nostra plana web.

ràdio andorra – hotel rosaleda

diferències íntimes

TRILHE ROBERT (1902 - 1987)

Formation

Diplômé de l'institut de chimie

Carrière

Robert Trilhe débuta sa carrière à Villemur puis avec Thillet. Il réalisa les

bâtiments de Radio Andorre. Il travailla beaucoup en Andorre, dans les

Pyrénées (nombreuses constructions autour de Saint-Gaudens). Il était l'architecte des Hôpitaux de Toulouse, réalisant la rénovation de La Grave,

avec la création d'une aile supplémentaire. À Purpan, il ajouta un bâtiment.

Associé à Balansa. Il cessa son activité en 1974.

Extrait de: *Architecture et urbanisme Toulouse 45-75, la ville mise à jour, Edition*

LOUBATIERES, 2009

Certificat de Naixement de Robert Thilhe i l'entrada del registre d'arquitectes de Tolosa, informacions que devem a la recerca d'en Pere Fiñana.

És per això que un dels extrems que volíem aclarir en el projecte de *Conservació, rehabilitació i interpretació de Ràdio Andorra* era l'**autoria del projecte**. Calia vindicar la persona que havia pensat tan magnífic edifici però, sobretot, entendre el perquè d'aquesta construcció en aquell moment, a través de conèixer l'origen i formació del seu autor. D'entrada no se sabia si era obra d'un arquitecte, d'un enginyer, d'un mestre d'obres o res de tot això. La primera notícia la vam trobar en un article d'**Alba Doral** al Diari d'Andorra (25 de març de 2016) on es parlava de l'arquitecte **Robert Frilhe**; referència trobada per **Rosa Burgos** en la tesi doctoral d'**Eugeni Giral**: *La radiodifusión en Andorra. Política, economía y espacio comunicacional en un país dependiente*.

Vam cercar aquest arquitecte en anuaris francesos sense trobar cap amb aquest nom per aquella època³. A més, en comprovar que realment no se l'esmentava en la tesi d'en **Giral** vam parlar amb **Burgos**, que inicialment ens va apuntar a l'arxiu de la Fundació Julià Reig on **Maria Martí** va fer una recerca sense èxit. En una segona conversa **Burgos** es va dirigir al Consell General indicació que va passar a **Susanna Vela** que finalment va trobar la famosa referència en el llibre d'actes (concretament la del dia 20 de gener de 1953) amb la carta a la qual s'al·ludia. L'entrada al llibre parla d'un tal **FRILHE** i la carta a la qual fa referència l'apunt a **TRILHE**. Aclarit el ball d'inicials que ens havia fet anar de corcoll ja tenim el nostre personatge:

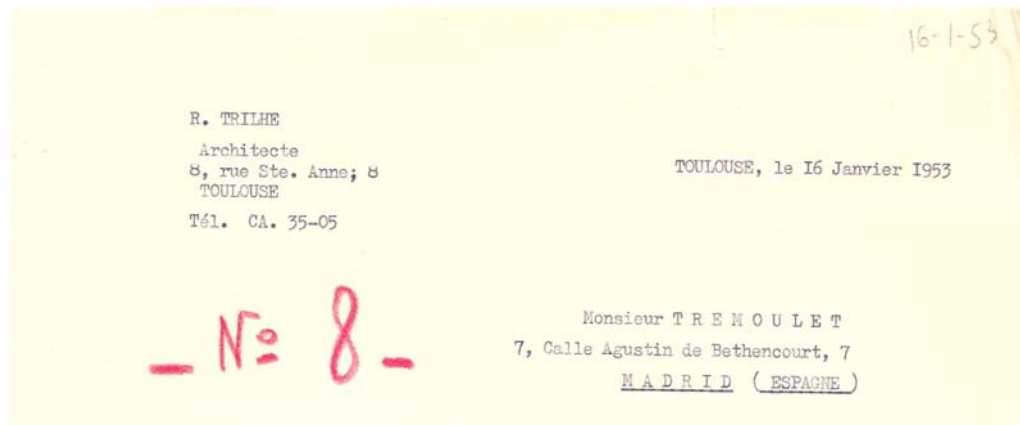
³ Vam demanar ajuda als nostres amics de la Càtedra de Construcció de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona que van trobar un arquitecte amb aquest nom fent l'estació de Sevilla, però un segle abans. L'idea que el nostre Frilhe fos un fill d'aquell no ens va acabar de seduir tot i tenir el precedent de Rafael Guastavino Moreno que va deixar pas al fill Rafael Guastavino Expósito amb el mal de cap que ha generat pels estudiosos d'aquesta nissaga.

ràdio andorra – hotel rosaleda diferències íntimes

l'arquitecte **Robert Trilhe** (1902-1987). Després hem sabut, gràcies a **Pere Fifiàna**, que el nostre personatge va tenir una carrera interessant amb edificis destacats com els que va bastir en el campus de la Universitat de Tolosa.

Nº.-8.-Carta adreçada a M.Tremoulet, signada per Mr. Frilhe, arquitecte, confirmant que les instruccions per construir Radio Andorra, i els seus honoraris, li han estat satisfets per Mr. Tremoulet i a nom d'ell mateix i del Sr. Kierkowski.

Apunt al llibre d'actes del Consell General a la referència a la carta de Trilhe (amb F en aquest entrada). Encapçalament de la carta de l'arquitecte R. Trilhe dirigida al promotor de Ràdio Andorra, M. Tremoulet. Documents de devem a Susanna Vela.

Per tant, teníem un arquitecte francès aixecant un equipament per un compatriota a Andorra que feia servir la tecnologia que triomfava al seu país d'origen. La tria no era casual. Recordem que el formigó armat passa per ser un invent francès atribuït a **Joseph-Louis Lambot** qui el 1844 va construir i provar un vaixell amb d'aquest material que presentarà, com a gran novetat, a l'Exposició Universal de París de 1855. Una dècada després, **Joseph Monier** va obtenir diverses patents de formigó armat.

Els laboratoris de R. Trilhe (1962). Trilhe sota la supervisió de N. Le Maresquier i amb la col·laboració L. Soriano (arquitecte nascut a Puigcerdà) i P. de Noyers va aixecar el Centre hospitalari i la facultat de Medicina així com l'escola de veterinària de la Universitat de Toulouse-Rangueil.

ràdio andorra – hotel rosaleda

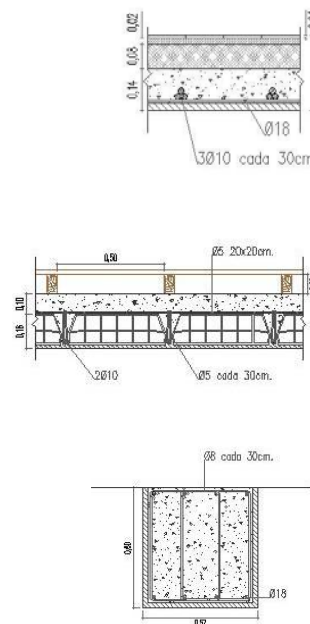
diferències íntimes

Les primeres obres de formigó a Espanya són posteriors i van emprar aquestes patents, com el dipòsit d'aigua de Puigverd a Lleida que va dirigir l'enginyer militar **Francesc Macià**, posteriorment president de la Generalitat de Catalunya.

L'àmplia sala de transmissors de **Ràdio Andorra** amb les seves magnífiques claraboies són impossible d'imaginar sense el formigó armat i, per poder-lo emprar, calia conèixer bé aquest nou material: les seves característiques, el seu càlcul i la seva execució. Les comprovacions que en fet en l'estructura de l'edifici no deixen dubtes: **Trilhe** dominava el nou material.

Archives Miquel Sánchez Baños
Aqui Radio Andorra - <http://www.100-ans-de-radio.com>

Fotos de la sala d'emissors de Ràdio Andorra (arxiu Miquel Sánchez Baños, Aquí Radio Andorra, 100 ans-de-radio.com) i detalls de la llosa de formigó massís del sostre de la planta baixa, del forjat amb revoltó i nervi armat de la planta segona i secció d'una jàssera de la sala d'emissors segons les cates que s'han fet en l'edifici.

En el cas de l'hotel **Rosaleda** l'autoria ha estat sempre clara, es tractava de l'arquitecte **Adolf Florensa i Ferrer (1889-1968)**. Catedràtic de Mecànica Racional en l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i arquitecte municipal d'aquesta ciutat era dels pocs professionals respectats pels alumnes antifranquistes de l'escola. Els mateixos que protagonitzaran la revifalla urbanística de la ciutat Comtal, coneguda com a **model Barcelona** després dels jocs olímpics de 1992. De fet, quan **Oriol Bohigas** va arribar a ser director de l'escola d'arquitectura va demanar a l'ajuntament que posés el nom de **Florensa** al carrer del costat de la facultat, com així es va fer.

ràdio andorra – hotel rosaleda

diferències íntimes

El mateix Bohigas en un llarga i afectuosa entrada en les seves memòries diu que: *...L'Adolf Florensa fou també un bon professor que venia aureolat per una arquitectura que respectàvem i per un prestigi d'historiador i arqueòleg. La seva arquitectura estava a cavall entre les dues tendències classicistes de què abans he parlat. El Casal del Metge i la casa Cambó a la via Laietana continuaven aquella línia culta que havia inaugurat la darrera època de Josep Puig i Cadafalch, amb obres com les cases Pich i Pon, Guaro i Casarramona. Com a coneixedor de la història urbana de Barcelona era una autoritat indiscutible...* (Dit i fet, Barcelona, 1989). Aquesta línia culta és la que respira l'hotel Rosaleda a l'igual que l'escaldenca **casa Lacruz** de **Puig i Cadafalch**, exemple d'aquella darrera etapa del mestre mataroní.

Casal del Metge edifici bastit per al Sindicat de Metges de Catalunya als anys 1931-32 i la casa Cambó promoguda pel conegut polític català l'any 1923. Tots dos immobles es troben a la via Laietana i estan declarats bens culturals d'interès local en el Catàleg de Patrimoni Arquitectònic de l'Ajuntament de Barcelona.

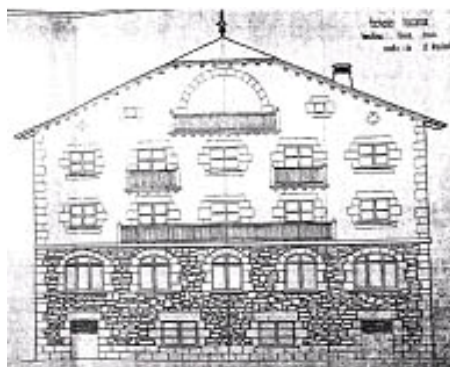
Com a professor de construcció **Florensa** sabia que el maó era el protagonista absolut de la construcció catalana des de finals del segle XVIII fins a mitjans del segle XX. Des del fonament al terrat passant per les parets, murs i escales, **les cases senceres eren de rajola**. No es hauria d'estranyar, doncs, que la tecnologia constructiva del **Rosaleda** tingués a la terra cuita com a base. Però, a més, la transferència dels models

ràdio andorra – hotel rosaleda

diferències íntimes

barcelonins a **Andorra** va anar més enllà en adaptar l'esquema constructiu de la casa de veïns de l'eixample al nostre hotel. Es repetia la planta baixa de pilars sobre la que descansen jàsseres metàl·liques que aguanten els murs de càrrega de les plantes superiors en les que es recolzen bigues de fusta. Tot, és clar, forjat amb revoltons i solers de rajola⁴.

Façana posterior i lateral del projecte de l'hotel Rosaleda d'Adolf Florensa de 1941 (Arxiu del COAC, Barcelona).

En definitiva, **Ràdio Andorra** i l'hotel **Rosaleda** són el principi i el fi de la presència al país de dos sistemes constructius. La terra cuita s'acabava mentre que el formigó encetava el camí per ser omnipresent en les dècades següents. Tot sota la mateixa aparença d'arquitectura de granit.

Octubre 2017

⁴ Per a més informació sobre la importància de la rajola en l'hotel Rosaleda podeu veure els nostres escrits: *El secret amagat de l'hotel Rosaleda: les voltes de maó de pla* i *La vida que dona les voltes*.